

СЛЕД ВЕК – ОТНОВО ПО КЪРВАВИЯ ПЪТ НА СПАСЕНИЕТО МАНАСТИР-САЧАНЛИ- ДОГАНХИСАР-ДЕДЕАГАЧ

На 5 септември 1913 г. е изгорено село Манастир, голяма част от населението му дири спасение в посока село Сачанли, но, след като и то бива запалено същия ден, заедно манастирци и сачанлийци се отправят към село Доганхисар, където намират защита жителите на околните български села, нападнати от башибозук и редовна турска войска. На 9 септември след тежки сражения село Доганхисар пада в ръцете на турците и е опожарено. Населението бяга към град Дедеагач, където търси защита от чуждестранните консули.

Именно този отрязък от историческия поход потомци от селата Манастир, Сачанли и Доганхисар решихме да повторим. На 15 май 2015-а сутринта на сборния пункт пред сградата на тракийско дружество „Димитър Маджаров” в Кърджали се събра група от седем доброволци, която за три дни трябваше да извърви около 90 километра пеша по тежък планински терен. В групата влизаха ветераните Станил Димитров, Петко Батуров и Яни Арабаджиев, всички участвали в няколкото организирани досега похода, както и по-младите Златка, Ива и Христо, идващи с нас за първи път. Авторът на тези редове отговаряше за маршрута на похода. Тръгнахме в седем часа сутринта. Отбихме се в квартал Гледка, където заредихме минерална вода, необходима за изтощителното изпитание. Продължихме към прохода Маказа, където бяхме след около половин час. Преминавме границата с Гърция за минути и започнахме да се спускаме към Гюмюрджинската равнина, останала в спомените ни от разказите на нашите родители и деди. След 15 км вдясно се видяха къщите на село Дерекьой. Успях да забележа в центъра църквата „Св. Илия”. Вгледах се внимателно да различа в дерето трите бряста, където всяка година на Илинден се е провеждал съборът на селото. Малко по-нататък видяхме и Козлукьой, другото българско село северно от Гюмюрджина по пътя за Маказа. Завихме наляво, без да влизаме в Гюмюрджина, в посока град Шапчи. Минаваме през селата Караджакьой и Ирджан, а след разклона за с. Черибашкьой тръгваме в посока с. Курджали, където през 1944 г. е роден един от нашите спътници - Станил Димитров, и с. Козлубекир. В последното село спряхме за почивка. Тук

след 1913 година се заселват най-много сачанлийци. Построяват си църква, на която монтират спасената камбана от храма в своето село.

Продължихме пътя си и стигнахме Ени Балдъран - новообразувано село в землището на с. Сачанли, заселено предимно с каракачани. Оттук по хубав асфалтов път се отправихме към с. Манастир, началната точка на нашия поход. В 10 часа и 30 минути бяхме под вековния чинар, в близост до който е била църквата „Св. Богородица“. Напълнихме си вода от чешмата Черковния чучур. До нас спря кола с двама млади мъже в нея. Запознахме се. Името на шофьора бе Реджеп, неговият спътник се казваше Али. Оплаках се, че няма достатъчно трева за едрия добитък, който отглеждат. Казахме им, че някога тук са живели нашите деди, а пък те с усмивка ни отговориха, че след това са се заселили техните предци, дошли тук от българомохамеданските махали под връх Коджаеле. След дружелюбната раздяла със селяните поехме на север.

Над селото, запазени от времето, видяхме гробищата, в които лежат костите на хиляди манастирци. Със свежи сили изминахме за час шесткилометровата отсечка до асфалтовия път в местността Саръкъз. Тук тръгнахме в посока село Сачанли по билото на карадеренския балкан, който е осеян с ветрогенератори. След час и половина достигнахме връх Карлъгангъч. В посока запад се видя възвишението Конгила, а зад него и руините на село Сачанли. Вдясно от нас се виждаха изворите на река Карадере. Тук е и местността Азмаците на с. Сачанли. По левия рид над Карадере, осеян също с ветрогенератори, чак до Сюлейманово падало се намира връх Св. Елена (Еленско падало). Почти веднага поехме по друма към с. Сачанли.

Вървах напред с Петко Батуров и Яни Арабаджиев. През местностите Молпасана, Матова нива и Коритата стигнахме до началото на Конгила, където се събрахме цялата група за кратка почивка. Продължихме по северния склон на Конгила, по средата му мястото беше много усойно. Вековните габърони, букови и дъбови дървета бяха огромни. Със Станил Димитров като ловци си споделихме, че през горещите летни дни именно тук се крият дивите прасета.

След като преминахме Конгила, видяхме на отсрещния рид стадо кози и двама пастири до тях. Забелязахме и една чешма. Водата ни беше свършила и Петко и Яни отидоха да напълнят празните бутилки с живителната течност. Ние продължихме към стадото, състоящо се от черни и бели сачанлийски кози. Видяхме се с двамата мъже, които бяха от България. Единият беше пастирът на стадото, момче от Джебел, другият бе Мюмюн, стар наш познайник, който наглежда стадото

с крави, което пашува от дълги години в Сачанли. Тъй като водата, която ни донесоха Петко и Яни, не беше много вкусна, Мюмюн ни заведе до Карагъоз чешма (предполагам, че това е Каракуш чешма) с много сладка вода, останала от българско време. В Сачанли бяхме в 15 ч. Пътя от 20 км бяхме изминали за четири часа и половина.

Седнахме за почивка на Хорището. Пред нас беше църквата „Св. Димитър“, зад нея се виждаха старият чинар и руините на Каршищната махала. Вдясно е била махалата Пуляната, в чийто долен край са долните гробища. По-нататък се виждат запазени от онова време орехови дървета, които се намират в Долната махала. Ридът зад нас е осеян с останките на къщите от най-голямата сачанлийска махала - Горната. След около половин час поехме по обратния път, по който са се спасявали сачанлийци преди 100 години.

Тръгнахме по Друма, минахме отново през Конгила, Коритата, Матова нива, Молпасана и стигнахме до Карлъангъч над Азмаците, където се съединяват пътищата от Сачанли и Манастир. Продължихме, минавайки покрай местностите Календра, Яланджиева колиба, Малък конак, Анатема, Голям конак, и към 19 часа, привечер, достигнахме финалната точка от прехода ни през първия ден - чешмата Бялата ода. Бяхме изминали разстояние от 33 км за 8 часа и половина.

На другия ден в 11 часа тръгнахме от същото място към Доганхисар. Решихме да се изкачим на връх Шапка (Булкин гроб), вдясно от него е проходът Думанлъ кедик. Тук някъде се е намирала Запартова колиба. Вляво е разположен Сечеме кедик. Върхът е висок 1020 м, а денивелацията, която преодоляхме, беше 140 метра. Изкачихме се за около четиридесет минути. На върха направихме снимки с развято българско знаме. Почувствахме се горди като българи, любувачи се на земите, които са изоставили по принуда предците ни. На север се виждаше връх Коджаеле, на запад се очертаваха контурите на ридовете около Манастир и Сачанли, а на юг се простираше планинската верига над Доганхисар, Тахтаджик и Пишман, на изток пък бе Дервент с осемте си махали, пръснати из балкана.

Спуснахме се по южния склон на върха. Тръгнахме по асфалтовия път за Доганхисар, но след 4 км стигнахме до разклон от черен път, по който може да се отиде до Кутруджа, Пишман и Тахтаджик. Взехме решение младите от групата (Ива, Златка и Христо) да продължат по билото на планината Китка и, минавайки край село Фъндажак, да се спуснат към Доганхисар по водоразделния хребет на Голямата и Малката доганхисарски реки. Това е пътят, по който са минали търсещите спасение сачанлийци и манастирци на 5 септем-

ври 1913 г. Останалите се отправихме към Тахтаджик. Решихме да обогатим похода си с този лъч, тъй като досега само аз бях посещавал селото. Първоначалната идея беше, след като отидем в Тахтаджик, да продължим в посока Доганхисар, знаейки от спомените на хората, че разстоянието е около 10 км. Оказа се, че то е почти двойно по-голямо.

От разклона тръгнахме по водораздела на реките Къзълдели и Тахтаджишката. След 3 км завихме вдясно и пред нас се появи долината, в която е разположено село Тахтаджик. Мястото е затулено за ветровете, които духат в Манастир и Сачанли, и по тази причина земята беше запазила влагата си и наоколо имаше буйна тревна растителност. Сигурно затова някога е основано точно тук, в тази долина на балкана, село Тахтаджик. Природата е давала възможност да се изхранват многобройните стада овце и кози. По пътя за селото видяхме толкова много костенурки, колкото не бях срещал в българските гори от години. След около 2 часа пристигнахме до нашата цел.

Забелязахме, че тревата тук е по-друга, имаше лапад, коприва, магарешки бодил – тревни видове, които ги нямаше наоколо в гората. Храстите също бяха различни. Тахтаджик е разположен на рид, в края си той има височина, на която се намират гробищата. Тук е била и църквата „Св. Богородица“, чиито основи са запазени. Яни Арабаджиев носеше свещи, от тях запалихме в църквата за покой на душите на мъртвите, лежащи в гробището. След като преляхме гробовете, край които минахме, се оттеглихме за почивка над селото.

Продължихме пътя си към Доганхисар, след 2 часа поход достигнахме местността Курбалъка в доганхисарския балкан. Колебаехме се дали да продължим за Доганхисар, без да знаем дали ще можем по светло да пристигнем, там тъй като този път пеша досега не бях минавал. Предложението ми да тръгнем за Армаганската долина бе възприето, тъй като знаех, че разстоянието до там е 10 км и пътят се спуска надолу. Независимо от това този участък изминахме най-трудно, тъй като силите ни бяха на своя предел, а вече пестяхме и малкото ни останала вода за пиене. След като бяхме изминали 35 км за деня, в 7 часа и половина вечерта бяхме на асфалтовия път до Армаганската долина. На това място група от хиляда български бежанци през 1913 г. след сражението при Фере, идваща от землището на село Балъккой, се отклонява надясно на 2 км за почивка и да утоли жаждата си. Така, както и ние направихме след този изтощителен преход, след което дойде Христо с колата да ни закара до Доганхисар. Преди век над 100 българи, предимно от Сачанли и Манастир, губят живота си тук, избити от турската войска. Ние отидохме в хотела на Маки в Доган-

хисар, където възстановихме силите си за последния етап от похода Доганхисар -Дедеагач.

В неделя в 7 часа и 15 минути камбаните на църквата „Св. Богородица” в Доганхисар забиха, оповестявайки започването на неделната служба. Това ми вля сили и ме зареди с оптимизъм, че не всичко е загубено. Въпреки че камбаните на българските църкви в Манастир, Сачанли и Тахтаджик отдавна са заглъхнали, надеждата, че тази земя отново ще посреща своите чеда, остава жива.

Около 10 часа тръгнахме към Дедеагач. Нивите наоколо изобилстваха със стари бадемови (миндалови) насаждения. На километър от селото е чешмата Кузната. От там са се снабдявали с вода близките доганхисарски махали. По-нататък пътят води покрай Малката река. По протежението ѝ се намира Пеюв скок - водопад с дълбок вир, някога гъмжал от риби змиорки. Слънцето напече силно. Казах на моите спътници, че някога момите на Доганхисар са ходели да се къпят под кристално чистите води на водопада. Момичетата, които бяха с нас, решиха да опитат прохладата на студените води на Малката река. По-надолу в нея се влива малката рекичка Муржила, където се развъждали змиорките. След 8 км сме до планинска верига, на която е разположено Сус тепе. Тук на 9 септември 1913 година колоната от бягащи хора е ношувала и от височината са гледали как гори село Доганхисар. Обядвахме в местността Касъка - Дервентския проход. От едната страна се издига Шилестият камък, от другата - Орловият камък. От тук са минали и заточениците от Доганхисар през март 1923 г. Бяхме седнали под огромния чинар, ням свидетел на събития, станали през вековете. Споделих, че наскоро четох пътеписа на Атанас Шопов-Офейков, озаглавен „Из вилаетите”. В него той пише точно за този район през 1893 година, когато като секретар на Екзархията е дошъл да проверява как е организирано учебното дело, което от 1891-а е преминало към българската църква. Авторът споменава, че любезните домакини са го нагостили на това място под чинара с традиционното тракийско чеверме, но преди това и с още едно ястие, което дотогава не бил ял, а именно - кокореч. Офейков обяснява как се приготвя то. Вземат се дреболиите на агнето - черен и бял дроб, сърце, бъбреци, далак, дебели черва, лой. Всичко това се нарязва на средно големи парчета, осолява се и се нанизва на дълъг прът. Вземат се предварително почистените тънки черва, които се навиват плътно около месото, нанизано на пръта, така при печенето червата не позволяват мазнината да пада в огъня. Получава се сочно и вкусно ястие. Ние не ядохме нито чеверме, нито кокореч, но с голям апетит се спра-

вихме с последните резерви, които беше извадил Станил Димитров.

От разказа ми се впечатли председателката на младежите Златка, която заяви, че ще пригответ кокореч на някоя от техните прояви. Не толкова младите участници в похода си пожелахме наум да бъдем поканени, за да го опитаме. След около час почивка бяхме на крака, за да извървим и последната 13-километрова част от нашия път. Минахме през село Дервент. Църквата „Св. Харалампий“, строена през 1868 г., респектира с големината си. За съжаление двуетажната постройка на училището, което се издигало вдясно от храма, е съборена. Старата църква „Св. Георги“, вдигната през 1800 г., е основно ремонтирана и запазена. Излязохме от селото и пред нас започнаха да се появяват маслиновите градини на дервентци. Навлизахме в ареала на маслината. В този район тя вирее най-добре на морското равнище и в близост до морето.

Пресякохме за последно Малката река, тук дервентци я наричат Пески дере. Преди да пресечем и река Индере, минахме покрай крепостта Кара Гюверджинлик, зад нея вдясно се намира на около 2 км гара Бадома. След река Индере тръгнахме успоредно на жп линията. Там, където се намира село Бадома – вдясно от пътя, скрито в полите на балкана, тръгнахме наляво в посока Дедеагач. След час пристигнахме в града.

Минахме покрай казармите, където са били настанени бежанците преди 100 години, покрай българската махала и накрая спряхме пред фара-символ на Дедеагач - един български град в съзнанието на нас, тракийските българи. След два часа почивка тръгнахме за България с чувство на изпълнен дълг към нашите предци. След век, ние, техните потомци, изминахме част от техния кървав път, усетихме част от техните физически несгоди, които са преживели, но са оцелели и са стигнали до Майка България. Обещахме си да се върнем.

Участниците в похода на вр. Шапка

